

Željko Tanjić, *Teologija pred izazovima sadašnjeg trenutka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 226 str.

»Samostalno misliti, misliti kao subjekt, misliti glavom, a ne nadbubrežnim žlijezdama. *Ratio* je uz *caritas* najuniverzalniji princip okupljanja, i nemoguće je jedinstvo Crkve ili kršćana ako se ta dva principa zanemare.« Tim jednostavnim mislima Vjekoslava Bajsića Željko Tanjić opisuje nakanu svoje nedavno objavljene knjige *Teologija pred izazovima sadašnjeg trenutka*. Tanjić zapravo Bajsićevim mislima izriče ono što bi trebalo biti središte svake teologije, a napose fundamentalne. Teologija se, dakako, ostvaruje u Crkvi, ali ona time ne prestaje biti samostalno mišljenje. Za teologiju je opasan koliko društveni konformizam toliko i crkvenjaštvo koje uopće ne promišlja ono što vjeruje, a time samo potvrđuje da to i ne ljubi. To znači da Crkva ne smije zapostaviti teologiju, a time i »*ratio* kao najuniverzalniji princip okupljanja«. Crkva bi se tada zatvorila u samodostatno sektaško, »malo stado« koje bi iz svoje sigurne utvrde ravnodušno promatralo svijet. Stoga promišljanja Željka Tanjića predstavljaju osvježenje na hrvatskoj teološkoj sceni jer ona svjedoče o samostalnom teološkom mišljenju za društvo i Crkvu. Knjiga je zbirka članaka koje je Tanjić u nekoliko proteklih godina objavio u različitim znanstvenim časopisima. Za razliku od golemih i nerazumljivih

teoloških knjiga kod kojih se od šume ne vidi nijedno stablo, u Tanjićevoj se knjizi susrećemo »samo« s nekoliko tema koje su od presudne važnosti za razumijevanje današnje Crkve i društva. U ovoj kratkoj recenziji predstaviti ćemo samo ona poglavlja knjige koja su, prema našem mišljenju, najaktualnija i najuspjelija.

Prvo poglavlje »Katolička teologija u europskom kontekstu« upozorava na činjenicu da se društvo nalazi u »post-teološkom vremenu« (Christian Duquoc). Gotovo se nitko još u Crkvi u Hrvatskoj nije pozabavio činjenicom da je teologija postala gotovo beznačajna u europskom pa tako i u hrvatskom društvu. Autor nam donosi i određene teološke škole i struje koje su nastale u postteološkom vremenu. No možda je najzanimljiviji onaj odlomak u kojemu se govori o situaciji teologije u Hrvatskoj. Teologija, prema našem autoru, nije samo marginalizirana u društvu nego i u samoj Crkvi! Umjesto da Crkvi, zbog vlastita navještaja Božje riječi u sekularnom dobu, teologija bude sve važnija, dobiva se dojam kako je ona sve manje važna: »Mislím da trenutno, uz deklarativno dobar odnos, ne postoji stvaran dijalog između teologâ i biskupâ u Hrvatskoj, niti pokušaji zajedničkoga traženja rje-

šenja za izazove i probleme koji stoje pred našom Crkvom« (18). U zaključku susrećemo sličnu misao: »Izostanak trijumfalizma nužan je i zbog toga što smo svjesni malog utjecaja teološke misli na zbivanja ne samo u društvu nego i u Crkvi i sve manje zainteresiranosti društvenih i crkvenih čimbenika za teološki pristup stvarnosti« (194). Možemo se samo složiti s navedenim mislima. Čini se kao da se Crkva još uvijek boji teologije. To je nagnalo mnoge teologe da se povuku u sigurnost teoloških fakulteta gdje na miru uživaju u svojoj autonomiji, ali bez ikakva odjeka za život Crkve. Premda od teologije ne treba očekivati »čarobni štapić« za rješavanje svih problema, Crkva bi trebala više oslušivati, ako ne odgovore, onda barem pitanja koja teologija postavlja Crkvi i društvu. Bez teologije Crkva bi se samodostatno bavila jedino sobom, a cjelokupni bi život Crkve, posebice njezina pastoralna djelatnost, bio osiromašen: »Naime, često prevladava strah da su jedno teoretska, teološka promišljanja, a sasvim drugo pastoralni život Crkve. Takav način razmišljanja ne samo da ne odgovara poslanju teološke misli unutar crkvene zajednice nego osiromašuje svako pastoralno nastojanje. To je posebice vidljivo u činjenici da danas mnogi koji se bave pitanjem uloge Crkve u društvu kao i oni koji su odgovorni za oblikovanje strategije djelovanja Crkve u društvu i sami Crkvu pretežito doživljavaju kao sociološku veličinu koja se smješta na razinu svih drugih čimbenika u društvu. Osim toga takav način

razmišljanja priječi traženje kvalitetnih i pravilno usmjerenih pastoralnih rješenja na probleme i pitanja koja predstavljaju izazov za Crkvu« (197).

Drugo poglavlje »Postmoderna – izazov za teološko promišljanje« prikazuje osnovne vidove postmoderne misli, osobito postmoderno promišljanje o Bogu. Autor se uglavnom zadržava na negativnim vidovima postmoderne. Nedovoljno dolazi do izražaja koliko zapravo postmoderna misao duguje samoj teologiji, odnosno koliko je sama postmoderna misao u svojoj srži kršćanska te kao takva predstavlja istinsku kritiku same teologije koja je te iste teme zapostavila. Radi se o sljedećim postmoderno kršćanskim temama: važnost teologije križa, »meta-metafizika« ljubavi (J.-L. Marion), neidolatrijsko promišljanje utjelovljenja itd. No unatoč tim nedorečenostima, Tanjić s pravom ukazuje na slabosti postmoderne misli: onemogućivanje plodonosne komunikacije u pretjeranom primatu različitosti i pluralizma (29), ugrožavanje pravednosti i solidarnosti, politička nezainteresiranost (30), upitnost pomirenja (31), zanemarivanje univerzalnosti i pitanja o istini (32-34).

Treće poglavlje »Riječ teologije u vrtlogu znanosti« iscrpno analizira ulogu teologije u odnosu prema ostalim znanostima. Teologija se ne može zatvoriti pred modernom znanosti jer se dijalog sa znanosti temelji na samoj kršćanskoj vjeri »koja proizlazi iz Logosa, iz stvaralačkog razuma« (41). Tanjić je mišljenja

da teorijski ne može biti sukoba između teologije i znanosti. Problem se nalazi na potpuno drukčijoj razini: »Temeljni konflikt ne postoji između znanosti i teologije, znanstvenog i kršćanskog pogleda na svijet, nego između scijentizma i pokušaja totalizacije znanstvenog iskustva s jedne strane i kršćanskog i znanstvenog pogleda na stvarnost s druge strane« (43). U nekoliko točaka autor na pregledan način sažima odnos teologije i znanosti, ali i uvjete koje bi teologija trebala ispuniti kako bi vjerodostojno i djelotvorno mogla govoriti o Bogu (44-47). Isto tako, teologija ne smije imati samo defanzivnu ulogu spram modernih znanosti nego, polazeći od Božje objave u Isusu Kristu, kritizirati i upozoravati znanosti na moguće devijacije: podređenost znanosti kapitalu, apsolutiziranje pojedinačne znanosti, relativizacija i odbacivanje slobodne volje itd. (48-50).

Svatko tko želi iz prve ruke saznati teološko poimanje istine, naći će to u četvrtom poglavlju pod naslovom »*Quid est veritas?* Promišljanje pojma istine na tragu postkoncilske teologije«. Posebno je zanimljiv zadnji ulomak koji se bavi pitanjem izvornosti kršćanskoga pojma istine (62-67). Autor donosi raspravu između onih teologa koji ističu novost kršćanskoga pristupa istini (La Potterie) i onih koji to ne prihvaćaju (Kreiner). Šteta što je Tanjić na neki način brzo završio tu raspravu. Očekivali bismo da će nam ponuditi svoj pokušaj razrješenja toga i danas vrlo aktualnog prijepora u teologiji i filozofiji.

Jedno od svakako najaktualnijih poglavlja cijele knjige jest peto poglavlje »Kršćanstvo u doba kapitalizma kao religije«. Trenutna gospodarska i financijska kriza uzdrmala je današnje kapitalističko društvo koje se nerijetko predstavljalo kao najsavršenije te kao ono s kojim je i sama povijest došla kraju (Fukuyama). Oslanjajući se analize Waltera Benjamina i Thomasa Rustera, autor nam pruža izvrstan prikaz kapitalizma koji danas ima naličje prave religije. Današnji kapitalizam ima svoj kult i svoje svećenike, a nerijetko se i sama Crkva uhvatila u zamku kapitalizma, suobličujući Božju riječ kapitalističkom duhu (79-83). Umjesto da naviješta Boga koji kritizira i odbacuje sve idole, i sama je Crkva »udomaćila« Boga. Kako u hrvatskoj teologiji gotovo i ne postoji jedna ozbiljna analiza kapitalizma i današnje gospodarske krize, Tanjićevo kritično sagledavanje kapitalizma zavrjeđuje veliku pozornost i potiče na daljnja teološka promišljanja o toj gorućoj temi.

Autor u šestom poglavlju »Izazov Zygmunta Baumana za teologiju« donosi neke misli poljsko-engleskoga sociologa Zygmunta Baumana koji je u teologiji već odavno recipiran, a u Hrvatskoj se njime nitko nije ozbiljno teološki pozabavio. Posebno se to odnosi na Baumanovo razmišljanje o današnjem društvu koje se nalazi u procjepu između slobode i sigurnosti: što više slobode, manje sigurnosti, i obrnuto. Stoga je naše društvo, prema Baumanu, u svojim temeljima nesigurno društvo (91). Imajući to u vidu, ne bismo

se trebali čuditi ako se u skoroj budućnosti pojave određeni režimi i diktature koji će upravo u ime sigurnosti ugrožavati slobodu. Potrebno je stoga u cijelu raspravu uvesti pitanje istine, a ne samo promišljati slobodu pod vidom sigurnosti (101). Nadalje, prema Baumanu, živimo u »estetskoj zajednici«, zajednici zabave i ugođe bez ikakve sposobnosti za komunikaciju i međusobno upoznavanje (92-93). Bauman zahtijeva »etičku zajednicu« koja je socijalno osjetljiva, otvorena za potrebe drugoga (93-94). Tanjić nam donosi i Baumanovo kritičko viđenje multikulturalizma. Multikulturalizam krije u sebi mnogobrojne opasnosti, napose getoiziranje pojedinih kultura (etnocentrizam – Charles Taylor), ništenje »univerzalnoga karaktera čovječanstva« (97), sprječavanje razvoja solidarnosti i političkoga angažmana (98).

Kako se već u prethodnim poglavljima često pojavljivao pojam solidarnosti, koja je ugrožena u postmodernom i »estetskom« društvu, Tanjić u sedmom poglavlju »Izazov pojma solidarnosti za teološko promišljanje i kršćansko djelovanje« daje izvrstan prikaz teološkoga poimanja solidarnosti, koje sve izvorište i nadahnuće pronalazi u trojedinom Bogu: »Kršćanski govor o trojedinom Bogu neizmjerljivo je važan za teološki govor o solidarnosti upravo stoga što pokazuje kako u samom izvoru cjelokupnog života i stvarnosti prepoznajemo ne statičnost, zatvorenost, usredotočenost na sebe, nego odnosnost, darivanje, međusobno prožimanje koje ne apsorbi-

ra različitost nego upravo kroz različitost omogućuje dijalog ljubavi u temeljnom jedinstvu« (113). Posebno su vrijedni odlomci u kojima autor donosi različite teološke modele za govor o bezuvjetnoj solidarnosti (114-120).

Deseto poglavlje »Je li Crkva 'uslužna organizacija'?« progovara o Crkvi kao uslužnoj organizaciji. Autor je mišljenja kako je dopustivo, i nadasve važno, promatrati Crkvu kao uslužnu organizaciju u današnjemu društvu. Autor pojašnjava kako se tim pojmom Crkvu ne kani reducirati na potrebe današnjega čovjeka (146). Radi se o tome da se Crkva ne smije prepustiti gnostičkoj napasti zatvaranja svijetu (152). Crkva se ne nalazi izvan svijeta poput nekakve sekte. Ona je u svijetu i stoga mora osluškiivati znakove vremena, a time i očekivanja današnjega čovjeka. Tanjić navodi nekoliko kompetencija koje bi Crkva morala imati želi li biti »uslužna«, tj. aktualna za svijet ovdje i danas: mistagoška kompetentnost Crkve, dijakonijska kompetentnost i eshatološka kompetentnost (147). Potpuno se slažemo s važnošću navedenih kompetencija koje bi Crkva trebala imati, želi li ona biti ne samo privlačna današnjem čovjeku nego uopće vjerna svojem poslanju. Ipak, ne možemo prihvatiti poimanje Crkve pod vidom »uslužne organizacije«. Koliko god se Tanjić trudio naglasiti da se tu ne radi o »ispunjavanju želje kupaca« (146), pojam »uslužnosti« upravo na to upućuje. Taj dojam postaje još veći kad mu se pridoda pojam »organizacije«. Crkva, dakako, ima sve

elemente organizacije, ali se nikako ne smije svesti na organizaciju. Time bi Crkva prestala biti Crkvom. Stoga je bolje ne koristiti pojam uslužne organizacije za Crkvu. Bez uporabe toga pojma doći će puno bolje i jasnije do izražaja sve tri navedene kompetencije koje bi Crkva, kao Kristovo tijelo i Božji narod, uvijek trebala imati.

Jedanaesto poglavlje »Jedna Crkva u i iz mnoštva Crkava: odnos između opće Crkve i partikularnih Crkava u svjetlu rasprave između Josepha Ratzingera i Waltera Kaspera« propituje Crkvu u svjetlu jednog od temeljnih pojmova za Crkvu: *communio*. Autor razmatra još uvijek ključno pitanje postkonzilske teologije o odnosu opće i partikularne Crkve. Prikazuje nam vrlo zanimljivu raspravu o toj temi između pape Benedikta XVI., tada još prefekta Kongregacije za nauk vjere, i kardinala Waltera Kaspera, tada još biskupa biskupije Stuttgart-Rottenburg. Prijeporjenastao oko pitanja ontološke prednosti opće Crkve spram partikularnih Crkava. Kardinal Kasper je ustvrdio kako takvo stajalište uopće ne odgovara povijesnom shvaćanju Crkve, odnosno početcima same Crkve koja je oduvijek bila opća Crkva u partikularnim Crkvama. Osim toga, može se dobiti dojam da su partikularne Crkve puke provincije jedne Crkve, odnosno Rimske crkve (167-168). Na taj se prigovor osvrće Joseph Ratzinger. On je mišljenja da Kasper uopće ne vodi računa o cjelovitom promatranju Crkve unutar povijesti spasenja. Naime, Bog u svojem naumu

spasenja ima cilj jednu, opću Crkvu. Stoga na početku ne može biti opća Crkva u partikularnim Crkvama, nego samo jedna opća Crkva, shvaćena kao »Zaručnica naspram konkretnih empirijskih ozbiljenja u pojedinim partikularnim Crkvama« (169). Potom slijedi još nekoliko odgovora jednoga i drugoga teologa, pri čemu jedan i drugi i dalje ustraju u svojim pozicijama, ali i donose dodatna pojašnjenja. Tako Ratzinger tvrdi da je bolje govoriti o »teleološkoj prednosti«, a ne o »ontološkoj prednosti«, čime bi se mnogi nesporazumi izbjegli (174). S druge pak strane i sam Kasper prihvaća »ontološku prednost« Crkve, ali je i dalje mišljenja kako je to »više spekulativno pitanje« jer se na razini povijesti »ističe važnost simultanosti i međusobne povezanosti dviju veličina«, opće i partikularne Crkve (175). U zaključku Tanjić s pravom konstatira da takva rasprava nedostaje u današnjoj Crkvi u Hrvatskoj: »Kada je naša hrvatska sredina u pitanju, ova rasprava nije naišla na ozbiljniji odjek ni u teološkom ni u hijerarhijskim krugovima kao ni i u široj crkvenoj javnosti. Svijest o tome da je partikularna Crkva u punom smislu riječi Crkva i da biskup nosi odgovornost za nju u svim vidovima u nas postoji isključivo u odnosu pojedinih biskupija i biskupa, kao i cijele biskupske konferencije samo kada se radi o odnosima prema politici i društvu, dakle prema 'van', dok se njezina relevantnost u unutarnjim crkvenim pitanjima uopće ne vidi, tako da gotovo i ne postoji službeni stav pojedinih biskupa o nekim važnim temama za život Crkve na našim

područjima, osim ponavljanja onoga što je zaključeno u Rimu» (198; kurziv I. R.).

Sve u svemu, knjiga Željka Tarnjića svojim načinom propitivanja i traženjem odgovora pokazuje kako se teo-

logija treba ispravno nositi s izazovima sadašnjega trenutka i kako ona sama jest izazov sadašnjemu trenutku.

Ivica Raguz

Velika Proteturica. Duhovna baština Dubrovnika posvećena Bogorodici, Zbornik radova s hrvatskoga mariološkog skupa održanog 27. i 28. travnja 2007. u Dubrovniku, Vlado Košić (ur.), Zagreb, 2009., 444 str.

Od svog osnutka 9. ožujka 1974. godine pa do današnjih dana Hrvatski mariološki institut, koji djeluje prema inicijativi fra Karla Balića od početka svojeg utemeljenja u sklopu Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, može se podičiti kontinuiranim sudjelovanjima svojih članova na brojnim međunarodnim i domaćim mariološkim simpozijima, a pored toga i respektabilnim objavljivanjem više zbornika radova. Od 1974. do 2000. godine dužnost predsjednika HMI-a obavljao je prof. dr. Adalbert Rebić, a od 2001. godine do danas Institut predvodi mons. dr. Vlado Košić, pomoćni biskup zagrebački. Kao višegodišnji tajnici u radu Instituta sudjeluju fra Antun Ljudevit Maračić, potom fra Petar Lubina te ostali svećenici, redovnici i katolički laici – stručnjaci iz različitih disciplina humanističkih znanosti, koji svaki sa svog aspekta doprinose proučavanju bogate hrvatske baštine posvećene Bogorodici.

Do sada je HMI, uz pomoć izdavačke djelatnosti Kršćanske sadašnjosti, objavio sljedeće zbornike:

1. *Bogorodica u hrvatskom narodu*, Zbornik radova Prvog hrvatskog mariološkog kongresa – Split, 9. i 10. rujna 1976., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1978.

2. *Advocata Croatiae. Uloga i mjesto BDM u vjerskom i nacionalnom životu hrvatskog naroda u XVI. stoljeću*, Zbornik radova hrv. sekcije VIII. međunarodnog mariološkog i XV. marijanskog kongresa – Zaragoza (Španjolska), 3.-12. listopada 1979., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1981.

3. *Pučka pobožnost s osobitim obzirom na štovanje Gospe*, Radovi s II. hrvatskog mariološkog simpozija – Marija Bistrica, 28.-29. rujna 1981., Adalbert Rebić (ur.), u: *Bogoslovska smotra*, 53 (1983.) 2-3.

4. *Naša prošteništa i Crkva na putu*. Zbornik radova III. hrvatskog mariološkog simpozija održanog u Mariji Bistrici 28.-30. svibnja 1984., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1985.